

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА
АГРАРНОГО ПРАВА
КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
ІМ. АКАДЕМІКА В.З. ЯНЧУКА**

ПРОДОВОЛЬЧА ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН/ОФЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Київ, 16 вересня 2022 р.)**

Київ – 2022

УДК

П 31

За зміст та якість матеріалів відповідальними є автори публікацій

Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. 297 с.

ISBN 978-617-8184-48-3 (PDF, електрон.видання)

Укладачі: О.В. Гафурова, С.М. Голуб, І. В. Лучко

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню теоретико-правових засад та практичних проблем продовольчої і екологічної безпеки в Україні та світі.

Розраховано на науковців, фахівців у галузі права, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться питаннями аграрного, екологічного, земельного і природоресурсного права.

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ГЕТЬМАН А. П.

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ..... 11

КВАША С. М.

ЗАХОДИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ..... 17

ЄРМОЛЕНКО В.М.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО, НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ОСВІТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ... 24

НОСІК В.В.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ..... 30

КУЛИНИЧ П.Ф.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 34

МАЛИШЕВА Н. Р.

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ РФ В УКРАЇНІ 37

ГАВРИШ Н.С.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ..... 41

КОБЕЦЬКА Н. Р.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЇ 44

КОСТЯШКІН І. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЗА ОСОБЛИВИХ УМОВ..... 49

КУРМАН Т. В.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ЗАГРОЗИ СЬОГОДЕННЯ 53

КОВАЛІВ О. І.

ПРОЯВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ЗЕМЛЮ ТА ЇЇ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – ПРАВОВИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ 56

Кобецька Н. Р.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ
ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЇ**

Збройна агресія росії проти України спричинила масштабне знищення, пошкодження та забруднення природних об'єктів та екосистем. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за 6 місяців війни зафіксовано понад 2000 фактів шкоди довкіллю, а сума нарахованих збитків складає 395 млрд грн [1].

Збір, фіксація, аналіз, розрахунок розмірів шкоди довкіллю, окремим природним об'єктам, а на цій підставі притягнення росії до відповідальності та відшкодування завданих збитків, стали першочерговими завданнями для компетентних державних органів та громадянського суспільства в цілому. Така діяльність потребує нових підходів, методик, способів. Розглянемо тезово основні проблеми, результати та перспективи новітнього організаційно-правового механізму, що формується в нашій державі, для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю воєнними діями росії.

Збір, фіксація та аналіз доказів. Безумовно, що триваюча війна суттєво ускладнює збирання та фіксацію доказів. Основні труднощі збору даних пов'язані з інтенсивністю та широкомасштабністю впливу, знищенням моніторингових спостережних пунктів, відсутністю достатньої кількості спеціалістів тощо. Інформацію про екологічні злочини можна черпати з відкритих джерел, усних свідчень, фото та відео фіксації, супутникових знімків. Однак, така інформація має бути належним чином задокументована, верифікована, підтверджена. Збір і фіксація доказів повинні ґрунтуватися на визнаних міжнародних практиках, щоб мати перспективу врахування при розгляді відповідних справ міжнародними інституціями. В цій сфері значення (в тому числі на майбутнє) має створення і забезпечення функціонування ефективної державної системи

моніторингу довкілля, що було одним з ключових євроінтеграційних питань впродовж останніх років. Сьогодні у Верховній Раді України на розгляді знаходиться проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля [2].

Розрахунок розмірів збитків. Особливості форм, способів, джерел руйнівного впливу на довкілля в ситуації воєнних дій зумовлюють потребу перегляду існуючих методик визначення розміру шкоди, заподіяної природним об'єктам. 29 квітня 2022 р. Кабінетом Міністрів України були внесені зміни до пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3], якими доповнено напрями визначення шкоди та збитків напрямами, пов'язаними з природним середовищем. Сьогодні розрахунок шкоди повинен здійснюватися на основі показників втрат лісового фонду; надр; акваторії, природно-заповідного фонду; шкоди, завданої земельним ресурсам; атмосферному повітрю; водним ресурсам. По кожному з цих напрямів мають бути затверджені Методики. На сьогодні такі методики затверджені щодо атмосферного повітря та землі [4, 5]. Проблемним є розрахунок розмірів збитків, заподіяних втратами біорізноманіття, порушенням екосистемних зав'язків.

Суб'єкти, залучені до цієї діяльності. Основний тягар роботи, пов'язаної зі збором, фіксацією, перевіркою доказів заподіяної шкоди, визначення методик та розрахунку розмірів відшкодування покладений на профільне Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та Державну екологічну інспекцію. Однак, наявних технічних, організаційних, кадрових ресурсів цих органів явно недостатньо. З початку березня 2022 року при Державній екологічній інспекції створено Оперативний штаб для формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення російської федерації на територію України [6]. Загальним завданням Штабу є формування переліку всіх порушень у сфері охорони навколишнього природного середовища та притягнення Росії до відповідальності. До його складу ввійшли фахівці Державної екологічної інспекції, представники Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, а також експерти – представники громадських природоохоронних організацій та наукових установ. Не менш важливе значення має

діяльність Спеціалізованої екологічної прокуратури та її підрозділів на місцях.

Величезну роботу виконують сьогодні і громадські організації. Так, благодійна організація «Екологія-Право-Людина», яка з перших тижнів почала фіксувати екологічні злочини, в липні започаткувала програму регрантингу, в рамках якої на конкурсних засадах було відібрано сім організацій: ГО «Екосфера», ГО «Екосоціум», ГО «Українська природоохоронна група», ГО «Херсонське обласне відділення Соціологічної асоціації України», ГО «Веселий Дельфін», ГО «Чорноморське/Одеське/Регіональне відділення української екологічної академії наук», ГО «Інститут екології», які працюють в напрямку документування екологічних злочинів війни, розробки методик оцінки завданої шкоди довкіллю, оцінки недоотриманих в результаті війни екосистемних послуг та напрацювання фактів та даних для подальшого формування позовів у міжнародні суди з вимогою відшкодування за шкоду довкіллю України [7].

При цьому, особливе значення має дотримання принципів об'єктивності та незалежності при формуванні доказової бази. Спеціалісти відзначають, що Кувейт (після збройної агресії Іраку) подав 168 екологічних позовів на загальну суму в \$85 млрд, але отримав всього \$5,26 млрд, тобто 6,19% від бажаного [8]. Тому цілковитой підтримки заслуговує внесений проект постанови про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав, які є членами Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії на території України [9].

Перспективи компенсації шкоди. Зрозуміло, що реальна можливість притягнення винних до відповідальності та відшкодування заподіяної шкоди природним об'єктам в рамках національної судової системи відсутня. Мова може йти виключно про міжнародні інституції. Це, зокрема,

- Міжнародний суд ООН, який може визнати свою компетенцію щодо такого характеру справи, однак, головною проблемою тут є відсутність механізмів примусового виконання рішення;

- Міжнародний кримінальний суд, однак, Римський статут, на основі якого він діє, не передбачає такого злочину як екоцид,

незважаючи на те, що пропозиції щодо його закріплення в останні роки широко напрацьовувалися міжнародними експертами;

- Компенсаційна комісія ООН, як квазі судовий, швидше навіть політичний орган, приклад створення якої відомий щодо компенсації Іраком збитків, заподіяних Кувейту, однак, створення такого органу в нашій ситуації навряд чи є реалістичним, зважаючи на те, що рішення приймається на рівні Ради Безпеки ООН, членом якої є росія.

Тому завданням української держави є, використовуючи досвід відповідних міжнародних інституцій, добитися створення окремого спеціалізованого суду за принципом Ad Hoc, а також фонду гарантування виплат за рахунок, в тому числі, конфіскованих активів держави-агресорки.

Список використаних джерел:

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 18-24 серпня 2022 року. 27 серпня 2022 р. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39615.html> (дата звернення: 30.08.2022).

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39521> (дата звернення: 30.08.2022).

3. Про внесення змін до пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 551 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

4. Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: наказ Міндовкілля від 13.04.2022 № 175 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міндовкілля від 4.04.2022 № 167

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

6. Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції.
URL: <https://shtab.gov.ua/> (дата звернення: 30.08.2022).

7. Довкілля мовчазна жертва війни. 19 липня 2022 р. URL: <http://epl.org.ua/announces/dovkilliya-movchazna-zhertva-vijny/> (дата звернення: 30.08.2022).

8. Хто притягне росію до відповідальності за злочини проти довкілля. *Високий замок*. 2.08.2022 р. URL: <https://wz.lviv.ua/ukraine/468407-khto-prytyahne-rosiiu-do-vidpovidalnosti-za-zlochyny-proty-dovkillia> (дата звернення: 30.08.2022).

9. Проект постанови про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав, які є членами Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії на території України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39865> (дата звернення: 30.08.2022).